

Organizarea interiorului de casa țărănească în Valea Rebrei

NICOLETA ȘTEFĂNESCU
ION NISTOR

„În partea, în care Dacia apucă spre miazănoapte, un șir lung de munți formați din stînci prăpăstioase și acoperiți de culmi cu păduri întunecate, își înalță în văzduh crestele înalte. Pe aceștia natura i-a așezat drept hotar și zid de apărare neînvins între împărății dușmne. Aici securea încă n-a îndrăznit să se atingă de coroana arborilor ; nici picior de muritor n-a lăsat urme prin aceste locuri călcate numa de fiarele sălbatice. De pe vîrf de stîncă se repede în valea adîncă, cu vuiet strașnic și cu apele-i vijelioase un mic pîrîu, ce n-a luat formă de rîu, și care se numește Someș. La început e puțintel și prelingîndu-se printre stînci adună de pretutindeni în aliva-i laconă ape neînsemnate. Dar îndată ce iese din codrii priporoși și vîgăunele neprietenoase și ajunge în ținutul bogat în metale al Rodnei, prinde din ce în ce puteri tot mai mari, devine în sălbăticia sa tot mai fioros și alergă sprinten cu undele-i neîblizite.

Valea strîmtă numită Valea Rodnei, hrănește douăzeci și patru de sate. Pe lîngă cea mai mare parte din acestea curge Someșul șerpuitor cu undele-i furioase. Celelalte sînt ascunse prin coclaurile întortochiate ale dealurilor”¹.

1. Iuliu Moisil, *Biografia căpitanului Anton Cosmelli și opera sa „Poëmation de secunda legione Valachica”* în „Arhiva someșană”. Nr. 25 (1939) p. 463—65.

Coborînd din munți împreună cu Someșul, trecînd prin mai multe sate, la intrarea în comuna Rebrîșoara apucăm pe un drum de țară ce merge paralel cu riul Rebrei, și după trei kilometri ajungem în satul Rebra.

Satul Rebra pare a fi destul de vechi. „Rivulus Rebre” este atestat în documente mai întîi în anul 1380, iar în anul 1440 întîlnim „Felsec Rebra” (Rebra de sus) și „Als Rebra” (Rebra de jos)².

Satul este așezat pe valea Rebrei, afluent al Someșului Mare, la poalele muntelui Obîrșia Rebrei, într-o vale îngustă, acoperită cu păduri de foioase și rășinoase, unde populația s-a retras în timpul năvălirilor.

Datorită faptului că valea Someșului Mare se numără printre regiunile cele mai conservatoare din țară în ceea ce privește tipul de așezare, portul, obiceiurile etc., o să ne oprim în cele ce urmează la ceea ce reprezintă originalitatea unui interior de casă țărănească la Rebra.

Materialul se va baza mai mult pe constatările făcute pe teren deoarece literatura de specialitate nu ne oferă date suficiente despre această așezare.

Compoziția generală a planului unei gospodării este determinată de tipul satului căruia îi aparține, de ocupația principală a țaranului.

Casa țărănească în acest sat are un pronunțat caracter autohton și o înfățișare deosebit de pitorească. Ea pune în evidență pe de o parte simțul practic, realist și pe de altă parte concepțiile artistice ale țaranului.

Datorită regiunii deluroase, satul Rebra, s-a înjghebat cu case înșiruite de-a lungul apei Rebra, îmbinînd aspectul răsfrînt cu cel îngrămădit, prezentînd și tendințe de risipire, ceea ce îi dă un caracter de jumătate pastoral, de jumătate agricol.

În funcție de formă, poziție, dimensiuni, material de construcție gospodăriile țărănești le putem împărți în tipice și netipice³.

La casele tipice deosebim două categorii :

1. Tipul vechi — unde „celturile” (anexele gospodărice: șură, grajd etc.) fac corp comun cu casa. Formele pe care le înglobează acest tip sînt :

- a. cameră, șură, grajd ;
- b. cameră, cameră, șură, grajd ;
- c. cameră, tindă, șură, grajd ;
- d. cameră, cameră, tindă, șură, grajd.

Casele care fac parte din acest tip sînt mici, au acoperiș înalt din paie sau șindrîlă (dranițe). Ferestrele sînt mîai reduse

2. Vezi Nicolae Drăganu, **Toponimie și istorie**, p. 91 nota 2.

3. I. Petrescu-Burluiu, **Tipuri de casă din comuna Sanj — Năsăud**, în *Sociologie românească*, anul III (1938). Nr. 1—3 pp. 36—45.

ca număr și dimensiuni. Casele sînt tencuite pe dinafară și văruiți în alb sau albastru ceruleum închis sau mai deschis. Uneori casele au tîrnaș numai cît ține camera în partea dinspre drum, altele tîrnașul (prispa) este numai în partea dinspre curte a casei, sau se întinde atît în partea dinspre drum cît și în partea dinspre curte (ocol).

2. Al doilea tip se caracterizează prin aceea că celturile nu fac corp comun cu casa, nici chiar în cazul cînd sînt înrînd cu ea. În cadrul acestui tip distingem următoarele compartimente :

- a. cameră, tindă, cameră ;
- b. cameră, tindă, cameră, cămară ;
- c. cameră, tindă, cameră, cămară, cămară.

Casele netipice sînt rezultatul tendințelor de progres, a transformărilor profunde ce se produc în viața materială, în realitățile sociale, în viața culturală a locuitorilor.

Sînt unele case, care prin conformația lor nu sînt perfect tipice, dar nici nu pot fi socotite netipice. Aceste case sînt forme de tranziție „forme abateri“ între cele două categorii pe de o parte și între cele două tipuri, pe de alta⁴. Din cercetările făcute pe teren, în saul Rebra, rezultă că în cea mai mare parte tipul comun de casă, mai bine zis specific satului, este tipul unu — forma : cameră, tindă, șură, grajd.

Casa este construită din lemn și este acoperită cu șindriță sau paie. „Hăișașul“⁵ este înalt, construit în patru „ape“, cu sapa⁶ la drum de obicei. Casa mai poate fi construită în două ape, cu „ghibăi“⁷ la drum. Intrarea în casă se face de pe prispa sau „tîrnaș“, prin tindă.

Prispa sau tîrnașul este plasat la fațadă. Prispa este un fel de terasă scundă, construită din piatră și pămînt bătut. Ea constituie pe de o parte o apărare a temeliei casei de ploaie sau vînt, iar pe de altă parte reprezintă un spațiu folosit la păstrarea unor obiecte. De multe ori prispa este mărginită de o balustradă și „bandurii“⁸, podită cu scînduri, formînd o galerie adăpostită sub o streășină largă. În capătul tîrnașului se țin stativetele (teara), o laiță (laviță) pe care stau cei ai casei în zile sîrbătoare. Sus, agățată de grinzi, prin două cîrlige, de-a lungul tîrnașului, se află o rudă, unde se prind cununile de porumb. De bandurii de la tîrnaș se prinde secăreua și „ninta“ (menta), sub forma unor buchete. Tot în tîrnaș se ține scara de la pod, fie rezemată de perete, fie agățată sus (în cazul în care scara nu se află în tindă).

4. Ibidem.

5. Hăișaș = formă populară locală pentru „acoperiș“.

6. Sapa = Una din apele mici spre drum.

7. Ghibăi = Frontonul acoperișului.

8. Bandurii = Stâlpi verticali ridicați de pe talpă, care susțin cununa.

De pe prispă sau tirnaș se intră în tindă. Tinda este folosită ca încăpere de trecere din tirnaș în casă. De cele mai multe ori nu prezintă pod. În partea dreaptă a tinzii (după ușă) se află o scară pentru găini și în perete, în partea de jos, este o mică deschizătură pentru accesul păsărilor. În alte cazuri, atunci când păsările au coteș separat de casă în acest loc se află o laiță pe care se pune un lădoi mic de cereale și alte obiecte casnice (căldare, ceaon, cupe pentru cereale etc.).

În continuare pe peretele care despărțește tinda de șură se află o rudă sau niște cuiere improvizate din lemn pe care se pun hamurile de cai, funea cu ciucuri de la boi, „poclăzile”⁹, „tarnița”¹⁰ etc. Lângă peretele din fața intrării se găsește tot o laiță improvizată, susținută de patru „poșumbgi”¹¹ pari scurți de lemn bătuți în pământ pe care se țin bărbinițele”¹¹ pentru lapte sau brinză, „lacrăle”¹² lăcrițele, găleata pentru muls oile, un sac cu făină. În unele cazuri lângă laiță se găsește ciubărul pentru fiert haine, iar deasupra laiței se află o rudă cu hainele de lucru, în cazul în care ea nu este pe peretele ce desparte tinda de șură. În fața acestei laițe toamna se sapă o groapă și se depozitează cartofii. (Ne informează Domnița Rus, 83 de ani).

„Vetrița”, este așezată lângă peretele care despărțește tinda de cameră. Ea apare mai târziu în tindă, dându-i acesteia pe lângă funcția de încăpere de intrare și pe aceea de bucătărie. Vetrița este făcută din lespezi de piatră „muruite” deasupra cu pământ amestecat cu bălegar. Pe aceste lespezi se face foc. Deasupra vetriței se află căldarea sau ceaonul agățat într-o cușbă de lemn sau lanț, prins la grindă. Pe grinzile de deasupra vetriței este făcută un fel de piedică pentru fum numită „poclaș” din nuiele unse cu pământ. Poclașul este menit să primească și să îndrepte fumul către pod, dar mai ales să oprească și să stingă scintele care ar putea aprinde „hăizașul”. Tot aici lângă vetrițe se țin pirostriile sau cii de foc, folosiți ca suport pentru cratițe. După vetrițe urmează ușa de intrare în casa dinainte. Lângă ușă, în colț, se ține o bancă sau scaun pe care se pun una sau două cofe pentru apă. Sub scaun se țin „ștloburile”¹³.

Camera dinainte numită și *casa cu cingeauă* este așezată de obicei la drum. Această cameră, atît în ceea ce privește inventarul cît și modul de organizare și împodobire, este specifică văii Someșului Mare, cu mici diferențe de la sat la

9. **Poclăzi** = Tesături de casă din lînă, folosite ca pături sub șa, ca învelitoare pentru anihale sau așternut pentru hrana lor.

10. **Tarniță** = șa de lemn.

11. **Bărbiniță** = vas de lemn confecționat din doage în care se ține brinza și laptele acrit

12. **Lacră** = Vas scobit în lemn cu capac, în care se ține brinza.

13. **Ștlob** = Vas de lemn, confecționat din doage, cu două torți, în care se stringe hrana porcilor.

sat, în funcție de apropierea sau depărtarea de oraș. În satele din apropierea orașului începe să se simtă mai puternic influența acestuia.

La intrarea în casa cu cingeaună, în partea dreaptă de obicei, există în perete o deschizătură îngustă și lungă, cu două ușițe, care închid această deschizătură prevăzută cu polițe. Această deschizătură numită „*podîșor*“¹⁴, poate fi construită și pe perețele dinspre curte, între geamuri. Aici se ține „*oloi*“ (ulei), „*unsoare*“ (untură) iar *babele*, după cum ne spune Domnica Rus (85 ani își țin „*jinarsu*“¹⁵. În continuare, pe acest perete este construit *cuptioru* (cuptorul), care pe lângă faptul că folosește la încălzit, copt pâine, pregătit mîncare, mai este folosit la uscat mălaiul, sau ca loc de dormit al copiilor mici. Locul de după horn, folosit la dormit se numește „*cobăr*“. Cuptorul este mărginit de o poliță de lemn, pe care se țin cele trebuincioase la pregătirea mîncării. Această poliță este susținută de trei sau patru „*posiumbgi*“. Sub poliță, pe direcția cuptorului se află o adîncitură săpată în corpul acestuia, numită „*cotruț*“, folosit la păstrarea lemnului de foc.

În continuare, la mijlocul peretelui, se află patul, acoperit cu un „*țol*“¹⁶ ornamentat în vergi ori cu alesătură. Țolul respectiv este folosit ca element decorativ, avînd în același timp și rol de învelitoare. La capul patului de obicei dinspre uliță, se așează una peste alta perne lungi, umplute cu paie sau pene, frumos ornamentate la un capăt. În fața patului se pune o *laiță* mică fără *spătari* (spate). Lîngă ea se află un scaunel mic, folosit la sprijinirea picioarelor, la încălțat și descălțat. Sub pat se ține un „*gîf*“¹⁷, o covată, iar primăvara într-o „*cotarcă*“¹⁸ se pune cloșca. La capătul cu perne al patului, așezată în colț, se află lada cu haine (zestre), confecționată din lemn, de cele mai multe ori ornamentată cu motive florale. Se întilnește din ce în ce mai rar lada de tradiție veche, cioplită, din lemn de fag, prinsă în cuie de lemn și cu *împistrături*. Împistrăturile sau creștăturile de pe aceste lăzi sînt formate de motive geometrice (romburi, cercuri, patrate, linii drepte sau curbe, etc.), mai rar motivul floral, dar și acesta stilizat și mai bine zis geometrizat. În această ladă femeile își țin o parte din *straiiele de sărbătoare*, „*cingeaună*“¹⁹, *păretare*, *țoale*, și multe altele ce urmează a fi date ca zestre fetelor. Într-un capăt al lăzii este *puinucul* (sertar) în care gospodina își ține banii sau alte acte de valoare.

14. *Podîșor* = Dulăpior în perete, cu polițe.

15. *Jinars* = Țuică de fructe.

16. *Țol* = Țesătură groasă de lînă.

17. *Gîf* = Covată mai mică pentru frămîntat aluatul pentru pâine.

18. *Cotarcă* = coș din nuiele de alun.

19. *Cingeaună* = ștergar ornamentale.

Deasupra patului, prinsă de grinzi prin niște cîrlige numite *gînjuri* (din lemn de mesteacăn) se aranjează „*ruda*“, care reprezintă partea cea mai atrăgătoare din casă. Ruda este făcută din doi sau mai mulți pari, pe care se aranjează în trepte „desagi“²⁰, perne, „rudare“²¹, țoale în vîltoare sau puate, torturi de lînă etc. Ruda poate fi cu un rînd, două sau trei în funcție de starea materială a familiei. Aranjarea rudei ia proporția unui eveniment important în viața familiei, pretinzînd multă măiestrie și minuțiozitate. De obicei ruda se găsește în casele unde există fete sau feciori în preajma căsătoriei. La căsătorie ruda se strică și este dusă împreună cu lada de zestre a fetelor. Dacă fata rămîne în casă se păstrează ruda, îmbogățindu-se eventual cu unele lucruri aduse de ginere. Sub rudă, deasupra patului peretele se acoperă cu un *păretar*.

La peretele dinspre drum (uliță) de la lada de zestre pînă în colț, se pune un „lăițari“²⁵, cu spătar și ladă, susținut de patru sau șase picioare scurte, în care se țin haine, lînă, ghe-me, bumbac, „torturi“²⁶, sau alte obiecte folosite mai rar. Deasupra *lăițerului*, peretele este împodobit cu un păretar lat de 40—50 cm. și de lungimea peretelui.

Acest perete este prevăzut cu două geamuri, pe el pînîndu-se trei icoane, dispuse astfel: o icoană între geamuri (poate fi înlocuită cu o oglindă), iar celelalte două de o parte și de alta a geamurilor. Deasupra fiecărei icoane se pune un cuier mic, sau unul mare din colț în colț, pe care se prind „bocauă“²⁷ și blide ornamentate cu flori, păsări, sau motive geometrice. Fiecare blid sau bocău este încadrat de un cîngeu dispus pe trei cuiere ale cuierului, desfăcîndu-se în jos sub forma unui evantai. După icoane, ele fiind așezate înclinat față de perete, femeile țin busuioc.

În fața lăițariului se află masa, acoperită cu un „cenușări“²⁸, în zilele de sărbătoare se acoperă cu o față de masă din lînă sau cînepă, cu *alesături* și *cîpcă* (dantelă).

Peretele dinspre *ocol* (curte) este ocupat de o *laiță* susținută pe patru sau șase *poșumbgi*. Această laiță este folosită la șezători și de aceea este prevăzută din loc în loc cu găuri pentru furcile de tors. Deasupra acestei laițe, între geamuri se pune o oglindă sau o icoană mărginită de un cîngeu. Aproape de grinzi se pune un cuier lung în care se agață blide, bocăuă, cînți, oale etc. În fața laiței se așează unul

20. **Desagi** = țesături din lînă, folosite ulterior la confecționarea traistelor, desagilor etc.

21. **Rudar** = slergar așezat peste rudă.

22. **Lăițari** = laviță lungă cu ladă și spătar.

23. **Tort** = Fire de lînă sau de cînepă luate de pe rășchitor.

24. **Bocău** = Canceu de lînă.

25. **Căițari** = față de masă din cînepă, neornamentată.

sau două scaune cu *spătari*. Pe acest perete, în colț, se atîrnă un dulăpior, de formă triunghiulară, numit *podîșor* sau *colțari*, în care se țin blide, linguri, sticle, sare etc. Deasupra colțarului se montează un *lingurar* sau un *lingurar-blidar* scurt, cu linguri și blide. După ușa se pune o bancă mică pe care se pun *cofele* pentru apă, (în cazul că acestea nu sînt în tindă) și *șuștarii*²⁶.

În cazul în care familia este mai numeroasă, pe acest perete, în locul laiței, se pune un pat simetric cu celălalt.

Casa nu este podită, iar tavanul este format din grinzi transversale. Pe grinzi, din loc în loc, sînt bătute cuie în care se agață cînți de lut și oale. Deasupra mesei, agățată în tavan, printr-un cîrlig metalic, se află lampa cu petrol. La unele sărbători (Rusalii) femeile împodobesc tavanul cu crengi de nuc sau paltin.

În afară de tipul de casă : cameră, tindă, șură, grajd, la Rebra mai întîlnim și forma : cameră, tindă, cameră, cămară, unde *cellurile* nu fac corp comun cu casa. În cadrul acestei forme, organizarea casei nu diferă de celălalt tip, decît prin faptul că, ~~camera~~ ^{camera} dinspre drum se transformă în adevărată „casă de parade“ sau „casă cu cingeuă“, în care sînt duse *ruda*, *lada de zestre* și toate lucrurile mai de preț sau *de jală* (după cum ne relatează informatorul Petre Sîngeorzan — 60 ani). În această cameră există și cuptor, însă folosit foarte rar, doar în sărbătorile de iarnă. Camera a doua, dinspre grădina de mlași, este folosită pentru locuit și nu se împodobește atît de frumos ca cea de parade. Aici se spală haine, se coace pîine etc. (după cum ne informează George Scridon — 63 ani). În camera de parade spune bătrînul Petre Sîngeorzan, ca element nou se introduce „celarul“²⁷, în care se ține băutură și cîte ceva pentru oaspeți. Casa prezentată mai sus reprezintă tipul locuinței țărănești evoluată de-a lungul anilor, în care elementul tradițional, autohton este încă foarte pregnant.

Procesul complex al dezvoltării locuinței țărănești face ca în sat să apară mai multe tipuri de case. Unele se înscriu în tradiția populară locală, altele însă suferă influența arhi-

26. *Șuștari* = Vase din lemn cu o toartă, folosite pentru mulsul laptelui

27. *Celar* = etajeră sau bufet.

tecturii orășenești. Fenomenul se datorește și tendinței de originalitate și inventivitate, precum meșterilor care, angajați pentru lucrări periodice, vehiculează modelele la care au lucrat.

Noile locuințe, prin arhitectura exterioară și interioară, oglindesc noile condiții de viață, superioare celor din trecut. Odată cu creșterea ritmului de construcții rurale, apar noi aspecte în arta decorativă locală. Țăranul caută să asigure condiții tot mai bune pentru viața familiei. Exteriorul cât și interiorul locuinței îl preocupă din ce în ce mai mult. Transformările în cultura materială și spirituală a țărănimii se manifestă în ridicarea nivelului de viață, în înflorirea culturii și artei populare.

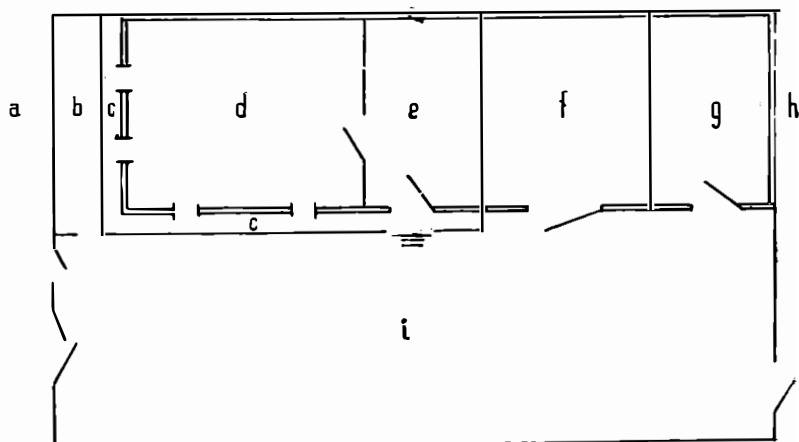

Fig. 1 : Casă tipică : cameră, tindă, sură, grajd
 a drum ; b grădinuță ; c tirnal ; d casa dinainte ; e tindă ; f sură ;
 g grajd ; i ocol.

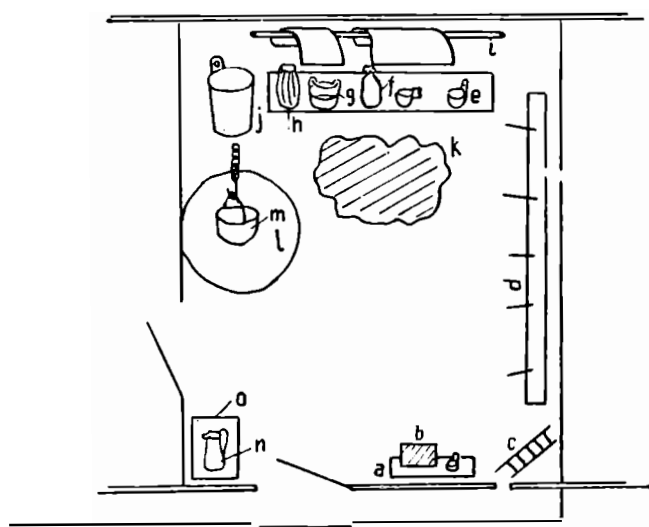

Fig. 2 : Tindă-inventarul și organizarea interiorului
 a lăiță ; b lădoi pt. cereale ; c scară pt. păsări ; d cuier ; e cupă ; f sac ; g găleată ;
 h bărbintă ; i rudă pt. haine ; j ciubăr ; k groapă pt. carlofi ; l veșniță ; m căldare ; n cotă ;
 o lăiță.

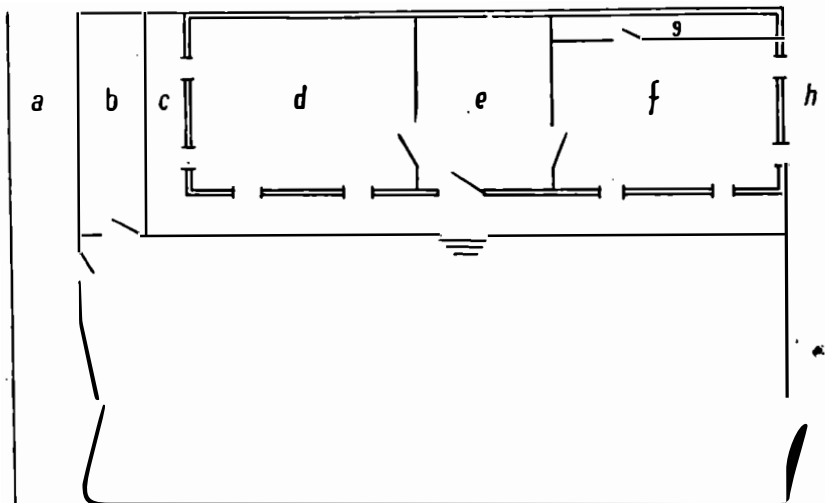

Fig. 3; Casă tipică, tipul 2.
 a drum; b grădinuță; c țirnaț; d casă de parade; e tindă; f camera de locuit; g cămară; h grădină; i ocol.

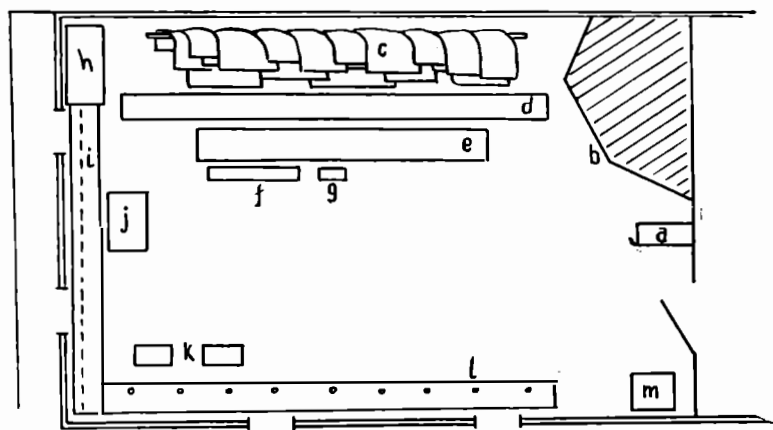

Fig. 4; Casa de parade - inventar și organizare interioară
 a podisor; b cuștor; c rudă; d părețar; e pat; f lăiță; g scaune; h ladă de zestre;
 i lăițer; j masă; k scaune; l lăiță; m cear.